

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

У статті досліджено сучасний стан системи соціального забезпечення населення в Україні та проблеми у сфері державного регулювання рівня і якості життя українського населення як основного показника ефективності соціальної політики.

Ключові слова: рівень і якість життя населення, соціальна політика, соціальний захист, система соціального забезпечення.

E. V. KOSHONKO

Khmelnitskyi National University

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF SOCIAL POLICY TO IMPROVE THE LEVEL AND QUALITY OF LIFE

The current state of social security of the population in Ukraine and the problems in the area of state regulation and quality of life of Ukrainian population as the main indicator of the effectiveness of social policy were analysed in the article. Ukraine made European choice for the future. So, European integration, which is a strategic priority of domestic and foreign policy of Ukraine, provides the development of the state by modern standards.

Keywords: level and quality of life of population, social policy, social defence, system of public welfare.

Вихід на кращий рівень життя в країні належить до числа головних проблем транзитивної економіки України, що зумовлює потребу пошуку ефективних шляхів підвищення якості життя її населення, а відтак зумовлює потребу у виявленні й визначенні проблем реалізації державної політики у цій сфері. Вирішення зазначеної проблеми має стати національною ідеєю України як держави, що прагне до соціально-орієнтованої економіки. Завдання радикального оновлення соціальної політики в Україні потребує вивчення найбільш поширених у світі методологічних підходів та вітчизняного досвіду вирішення проблеми якості життя населення, яка є її стратегічною складовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних умовах над означеною проблемою плідно працюють О. Біггер, Й. Гнатишин, О. Дудолад, І. Дутка, Т. Кір'ян, Я. Клейнер, А. Колот, О. Крентовська, О. Кухарева, В. Литвинов, В. Лобас, П. Мазурок, В. Мандибура, М. Папієв, Н. Сітнікова, М. Татаревська, Н. Федірко, М. Федорова, М. Шаповал та інші вчені. Визначаючи безперечні досягнення вищезгаданих науковців, слід зазначити, що у вітчизняній науковій літературі залишаються мало опрацьованими комплексні підходи до вдосконалення механізму реалізації державної політики щодо підвищення рівня та якості життя населення України в сучасних умовах.

Постановка завдання. Основною метою дослідження є вивчення впливу соціальної політики держави на добробут населення, визначення перспективних напрямів розвитку державної політики щодо підвищення рівня та якості життя населення України.

Виклад основного матеріалу. Політичні та економічні загрози сьогодення актуалізують соціальну складову державної політики України. Соціально-економічні перетворення, пов'язані із затвердженням ринкових відносин в Україні, впливають як на умови фінансування економіки країни, так і на соціальну політику держави в сфері соціально-трудова відносин. Конституцією України закріплені положення про соціальну спрямованість державної політики, тобто створення умов, що забезпечують підвищення доходів, рівня життя і захист населення. Здійснення головної мети соціальної політики визначається підвищенням рівня і якості життя громадян України, оскільки на життєвий рівень населення впливають не тільки реальні доходи населення, але й політика відносно створення державних стандартів, які б гарантували високий рівень життя населення.

Досягнення високого рівня людського розвитку неможливе без утвердження високої якості життя. Існування обмежень у будь-якій зі сфер соціального буття значно звужує свободу вибору, що становить основу людського розвитку. Зняття обмежень і бар'єрів участі, активізація процесів соціального залучення (інклюзії) з метою гарантування найширших можливостей та свобод людей – основне завдання політики людського розвитку, спрямованої також на підвищення якості життя.

Міжнародним співтовариством якість життя визнано однією з головних характеристик рівня суспільного розвитку країн. Поступово відходять у минуле орієнтири переважно на економічні результати та впровадження досягнень науково-технічного прогресу без урахування пріоритетності розвитку людського чинника.

Оцінка ефективності державної політики з підвищення якості життя можлива на основі здійснення аналізу значень відповідних індикаторів у часовому (ретроспективному чи прогнозному) або в

просторовому (міжтериторіальному) аспектах. У першому випадку це дає змогу оцінити вплив соціально-економічних реформ на рівень життя населення, відстежувати зміни відповідних параметрів якості життя у процесі реалізації програм на національному і регіональному рівнях. У просторовому аспекті – дозволяє виявити міжрегіональні та міжкраїнові відмінності в якості життя населення для визначення орієнтирів державної та регіональної соціально-економічної політики [1].

Підвищення якості життя людей у поєднанні зі створенням належних умов для реалізації інноваційної моделі економічного зростання, досягнення і перетворення високих стандартів якості життя у потужний чинник глобальної конкурентоспроможності України є стратегічними управлінськими завданнями.

Визначення основних компонентів та чинників впливу на якість життя населення, формування стратегії управління якістю життя дозволить забезпечити гармонізацію цілей економічного зростання, розвитку людини та збереження навколишнього середовища [3].

Якість задоволення життєвих потреб людини залежить від системи фінансового забезпечення. Система фінансового забезпечення – це сукупність соціальних та економічних елементів, які відповідають за фінансовий та соціальний стан. Важливо відзначити, що фінансове забезпечення рівня життя населення визначається не тільки трудовими зусиллями й економічною активністю окремих індивідумів, сімей, трудових колективів, але й ефективністю розвитку економіки, соціального забезпечення і рівнем національного багатства в цілому, ефективністю функціонування фінансової системи, станом соціально-економічних відносин у суспільстві, наявністю або відсутністю соціально орієнтованої законодавчої бази [2, с. 181].

Вплив соціальної політики держави на доходи фізичних і юридичних осіб залишається об'єктом численних досліджень в зарубіжній і вітчизняній економічній науці, разом з тим аналіз проблеми потребує розробки і застосування новітніх підходів у дослідженні. Необхідні також уточнення і доповнення щодо розробки практичних рекомендацій, пов'язаних з формуванням соціальної політики. Крім того, недостатньо чітко простежуються взаємозв'язок, взаємообумовленість і поетапність заходів, спрямованих на підвищення доходів населення.

Основними напрямками соціальної політики повинні забезпечувати реалізацію визначених Конституцією України економічних, соціальних і трудових прав громадян, всебічного розвитку людського та трудового потенціалу, високого рівня і якості життя українського суспільства, соціальної безпеки та сталого розвитку.

Основні напрями соціальної політики повинні базуватись на принципах:

- пріоритетності захисту національних інтересів;
- верховенства права, безумовного дотримання Конституції України, загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, забезпечення поваги до гідності кожної особи, реалізації прав і свобод людини та громадянина на основі впровадження європейських стандартів у сфері праці та соціального захисту, підвищення якості соціальних послуг;
- зміцнення демократичних засад суспільного і державного життя, утвердження України як соціальної держави;
- забезпечення балансу державних, регіональних та місцевих інтересів;
- забезпечення соціальної орієнтації економіки та її сталого розвитку;
- соціальної справедливості й творчої самореалізації;
- забезпечення участі громадян в управлінні державними і суспільними справами;
- розвитку соціального діалогу та громадянської солідарності.

Основні напрями соціальної політики повинні бути сформовані з урахуванням:

- соціальної безпеки, що впливає з необхідності попередження виникнення та ліквідації соціальних небезпек і ризиків, формування умов для людського і соціального розвитку;
- соціальної держави, спрямованої на підвищення рівня та якості життя населення шляхом забезпечення ефективної зайнятості й соціального захисту, соціальної відповідальності бізнесу в умовах сучасної ринкової економіки, формування середнього класу, захисту прав і свобод людини тощо;
- людського розвитку, зорієнтованої на розвиток кількісних та якісних параметрів людського потенціалу шляхом розширення можливостей вибору людини;
- людського капіталу, що розглядає накопичені продуктивні здібності людини, які формуються в результаті інвестицій в освіту, охорону здоров'я, мотивацію та мобільність як основного чинника виробництва;
- економіки знань, згідно з якою знання та нагромаджений капітал у сучасних умовах є основним чинником суспільного розвитку;
- інноваційного розвитку, де як головний чинник розвитку та конкурентоспроможності країни визначається безперервний потік інновацій, що є результатом діяльності людей із високими якісними характеристиками;
- соціального капіталу, що визначає норми взаємодії та довіри, які виникають у відносинах між державою, бізнесом, громадськістю, роботодавцями та працівниками на підставі загальних інтересів;

• сталого розвитку, що потребує соціальної відповідальності нинішнього покоління перед прийдешніми поколіннями за ресурсне забезпечення життєдіяльності людського потенціалу при здійсненні економічної, соціальної та екологічної політики.

Основні напрями соціальної політики повинні впливати із необхідності реалізації пріоритетних завдань щодо забезпечення:

- врахування соціальних небезпек і ризиків, їх мінімізації та попередження виникнення;
- ефективного соціального управління та розбудови соціальної держави;
- людського розвитку та створення умов для формування і нагромадження людського капіталу;
- реалізації концепції економіки знань;
- формування трудового потенціалу з високими якісними характеристиками за рахунок досягнення високого рівня інноваційного розвитку та конкурентоспроможності;
- турботи про людей старшого віку, ефективного використання їх життєвого досвіду, знань і трудового потенціалу;
- прямого зв'язку сталого розвитку та соціальної політики, соціальної відповідальності нинішнього покоління перед майбутніми поколіннями за результати діяльності в економічній, екологічній та соціальній сферах;
- формування соціального капіталу, який забезпечує успіх і процвітання країни та задоволення нею громадян завдяки соціальному миру та стабільності, суспільній довірі, конструктивним і справедливим партнерським відносинам.

Основним механізмом забезпечення довгострокової самодостатності та конкурентоспроможності України у глобалізованому світі має стати формування нової якості життя людини на основі якісного розвитку людського потенціалу нації, що зумовлює необхідність збільшення інвестування в людський капітал, розвиток соціальної інфраструктури та підвищення якості життя найбільш чисельних (а не лише найбідніших) прошарків населення як підґрунтя для формування середнього класу – основи стабільності суспільства. Практична реалізація такого принципу перетворює соціальну політику на один з провідних чинників гуманітарного розвитку, робить її дієвою складовою стратегії досягнення національної солідарності.

Підвищення якості життя має досягатися комплексом економічних, соціальних та соціокультурних заходів. В умовах трансформації економіки і з підвищенням ролі новітніх технологій у виробництві освіта є необхідною умовою та основним засобом перетворення людського потенціалу в якісний людський капітал. Освіта, що відповідає потребам суспільства та ринку праці, відіграє потужну роль у гуманітарному розвитку, оскільки дозволяє сформувати у кожній людині здатність швидко адаптуватися до сучасних соціально-економічних реалій та забезпечувати собі належну якість життя.

Основними завданнями у цій сфері є:

- розширення практики формування державного замовлення на підготовку фахівців вищими та спеціальними учбовими закладами для представників соціально вразливих верств населення;
- забезпечення рівного доступу до якісної безкоштовної освіти представників різних соціальних верств населення, регіонів тощо;
- заохочення здійснення громадянами витрат на отримання освіти для себе та членів сім'ї шляхом створення відповідних кредитних, страхових програм, системи податкового кредиту;
- застосування децентралізованого підходу до професійного навчання з метою врахування потреб регіональної економіки та задоволення освітніх потреб місцевого населення;
- запровадження гуманістичного характеру освіти на основі вільного розвитку особистості, вихованні соціальної активності та патріотизму;
- здійснення якісних змін в системі підвищення кваліфікації та підготовки кадрів, забезпечення їх відповідності тенденціям розвитку ринку праці та потребам людини удосконалювати свій освітній та кваліфікаційний рівень протягом всього життя.

Створення умов для гідної результативної праці є провідним важелем забезпечення практичної реалізації людського потенціалу нації. Реалізація права людини на працю відіграє визначальну роль у процесі її соціалізації, створює мотивацію для самовдосконалення та розвитку творчого потенціалу нації. Оптимізація структури зайнятості, трансформація системи оплати праці та удосконалення регулювання ринку праці не лише дозволять досягти суттєвого підвищення рівня життя широких верств населення, але й сприятимуть наближенню соціальної структури до європейських зразків: подоланню масштабної бідності, створенню чисельного середнього класу, зменшенню рівня соціального розшарування.

Реалізація стратегічного курсу на досягнення в Україні європейських стандартів життя має ґрунтуватися насамперед на радикальному підвищенні якості та ефективності надання послуг соціальної сфери. Лише в разі вжиття дієвих заходів у цьому напрямку видається можливим органічне поєднання завдань стимулювання економічного зростання та послідовного ефективного гуманітарного розвитку.

Основними завданнями удосконалення соціальної сфери є:

- встановлення комплексу обов'язкових для дотримання при розробці програм соціально-економічного розвитку державних соціальних стандартів і нормативів, забезпечення їх наукової

обґрунтованості, диференційованого за соціально-демографічними ознаками підходу, прозорості та громадського контролю при їхньому визначенні та застосуванні;

- приведення у відповідність до міжнародних норм і стандартів національних соціальних стандартів, зокрема тих, що стосуються питань оплати праці, підвищення пенсійного забезпечення, загальнообов'язкового державного соціального страхування, надання соціальної допомоги тощо;

- реформування системи надання соціальних пільг, із забезпеченням їх адресного характеру та поетапним переходом до надання пільг у готівковій формі за добровільним вибором громадян, які мають відповідне право;

- пріоритетне спрямування державних соціальних видатків на: збереження системоутворюючих елементів комплексу соціальної сфери, забезпечення мінімальних гарантій конституційних прав громадян, збереження потенціалу для розвитку соціальної сфери в майбутньому;

- радикальне підвищення якості та ефективності надання послуг соціальної сфери шляхом диверсифікації постачальників послуг соціальної сфери та удосконалення механізмів розміщення і реалізації замовлень на надання послуг при збереженні за державою функцій забезпечення мінімальних соціальних стандартів;

- впровадження засобів заохочення участі суб'єктів господарювання у вирішенні завдань соціального розвитку на місцевому або загальнодержавному рівні, активне пропагування цінностей та стандартів соціально відповідального бізнесу.

Успіх реформ який проводить уряд нашої країни у кризовій ситуації тісно пов'язаний насамперед із проведенням ефективної соціальної політики. Тому, що без поліпшення рівня життя людей неможливо сформулювати масову і, головне, надійну соціальну базу розвитку економіки на шляхах ринкових реформ. Соціальна політика держави має носити активний характер, не зводиться тільки до заходів соціального захисту за рахунок бюджетних коштів. Держава має сприяти розширенню кола осіб, здатних до особистої відповідальності за результати власних економічних дій, тобто, іншими словами, сприяти зменшенню кількості соціальних груп, які потребують зовнішньої опіки [4, с.165–167].

Підводячи підсумок, можна сказати, що пропонований напрям розвитку української економіки в загальному вигляді зводиться до того, щоб змінити існуючий економічний порядок (економічну систему), забезпечити економічне зростання суспільства. Єдиним засобом досягнення стійкого економічного зростання для України, коли збалансовані інтереси всіх соціальних груп населення, бізнесу і держави, може бути тільки підвищення продуктивності економіки, яка створить умови для зростання добробуту населення, появи масового середнього класу, а також забезпечить державі можливість проводити активну соціальну політику.

Першочерговим завданням, що виникає й має вирішуватися кожною державою, політика якої спрямована на реалізацію заходів розвитку соціально орієнтованої ринкової економіки, є активне сприяння підвищенню рівня життя населення, зростання народного добробуту. Для цього важливо знати, від яких показників залежить рівень й якість життя, знати існуючий рівень життя населення країни, його основні структурні складові, якісні характеристики та конкретні кількісні параметри.

Тільки у випадку постійного збільшення економічного добробуту України суспільство може сподіватися на підвищення рівня і якості життя населення. Але економічне зростання держави не гарантує автоматичне поліпшення рівня і якості життя всіх без винятку прошарків суспільства. Існують особливі категорії громадян, які потребують на державну соціальну підтримку, рівень й якість життя яких прямо залежить від допомоги держави.

Висновки. На майбутнє Україна для себе визначила європейський вибір. Отже, європейська інтеграція яка є стратегічним пріоритетом внутрішньої та зовнішньої політики України, передбачає розбудову держави за сучасними стандартами. А це, в свою чергу, зумовлює необхідність приведення норм і нормативів соціального забезпечення українського законодавства до стандартів, які визначені в Конвенціях МОП, Європейській соціальній хартії, Європейському Кодексі соціального забезпечення. Саме це забезпечить Україні відхід від соціальних мінімумів і наблизить до цивілізованих соціальних стандартів. Маємо надію, що вони забезпечать гідний рівень життя всього населення країни та окремих соціально-демографічних груп.

Література

1. Агжанов Р.А. Социально-экономический мониторинг качества жизни населения городов / Р.А. Агжанов // Вестник Удмуртского университета, 2006. – № 2. – С. 182–191.
2. Гордей О.Д. Особливості функціонування системи фінансового забезпечення рівня життя населення / О.Д. Гордей // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011 – № 2 (117) – С. 181–185.
3. Вимірювання якості життя в Україні : аналітична доповідь / Е.М. Лібанова, О.М. Гладун, Л.С. Лісогор та ін. – Київ : Ін-т демографії та соц. досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2013. – 50 с.
4. Якість життя населення регіону: аналіз, прогнозування, соціальна політика : монографія / під ред. В.Г. Никифоренка / МОНМС України. Одеський нац. економічний ун-т. – Одеса, 2012. – 316 с.

References

1. Ahzhanov R.A. Sotsyalno-ekonomycheskyi monytorynh kachestva zhyzny naselenyia horodov // Vestnyk Udmurtskoho unyversyteta, 2006. – № 2. – S. 182–191.
2. Hordei O.D. Osoblyvosti funktsionuvannia systemy finansovoho zabezpechennia rivnia zhyttia naselennia. /O.D.Hordei // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini. – 2011 – № 2 (117) – S. 181 – 185.
3. Vymirivannia yakosti zhyttia v Ukraini: analychna dopovid /E.M. Libanova, O.M. Hladun, L.S. Lisohor ta in. – Kyiv : In-t demohrafii ta sots. doslidzhen imeni M.V. Ptukhy NAN Ukrainy, 2013. – 50 s.
4. Yakist zhyttia naselennia rehionu: analiz, prohnozuvannia, sotsialna polityka / Pid red. V.H.Nykyforenka. Monohrafiia / MONMS Ukrainy. Odeskyi nats. ekonomichnyi univ-tet. – Odesa, 2012. – 316 s.

Надійшла 21.08.2015; рецензент: д. е. н. Нижник В. М.